*Arcadiu PETRESCU**

ORAŞUL CONSTANŢA LA 1884 DESCRIS ÎN CARTEA "LA ROMANIA" DE BRUTO AMANTE

Autorul cărţii "La Romania", Bruto Amante[1], a fost fiul "unui distins filoromân, Errico Amante, păşind pe urmele părinteşti, iubind România". În acest fel este prezentat autorul de către Clelia Bruzzesi, profesoară de limba italiană la Şcoala Centrală de Fete din Bucureşti, în prefaţa la cărţulia intitulată "Ovidiu în exil"[2] ce conţine traducerea sa în limba română, a ultimilor 4 capitole ale cărţii şi cuprinzând impresiile din călătoria făcută la Constanţa în 1884 venind din Italia prin Bucureşti, dorind să descopere eventualele urme ale lui Ovidiu la locul său de exil.

Nu este lipsită de interes redarea unei scurte biografii a lui Errico Amante fiind în strânsă legătură cu activitatea fiului său. A trăit între 1816-1883; mare patriot, a luptat pentru independenţa ţării sale pe câmpiile lombarde contra Austriei. A fost închis, apoi exilat, până în cele din urmă fiind integrat în magistratură, devenit senator, recunoscându-i-se meritele sale patriotice alături de calităţile sale spirituale. Interesul său pentru ginta latină l-a determinat să înfiinţeze "Confederaţiunea Latină" (1870-1873) având două scopuri: 1. unirea forţelor latine din Europa pentru a se opune unei posibile uniri dintre pansilvania şi pangermanism; 2. dorinţa de a face cunoscute în lume importanţa şi meritele României. "În sudul Italiei - scrie fiul său şi autorul cărţii menţionate - la începutul secolului, se ignora existenţa geografică a României. E. Amante, admirator al măreţiei romane şi cercetător al descendenţei României din acea civilizaţie şi măreţie, a întrevăzut profundele afinităţi (cu ginta latină) şi a fost admiratorul sincer al României. A scris sute de articole pentru a face cunoscută această ţară şi pentru a demonstra necesitatea legăturilor mai strânse între aceasta şi Italia, în cartea sa "**La Nuova Carta d'Europa in Relaţione colle Razze Latina**" (Torino, 1867) şi în care arată amplu importanţa politică a României în relaţiile cu alte interese ale latinităţii, fiind santinela (latină) în Orient. Românii îşi vor aminti cu bunăvoinţă, dacă nu cu recunoştinţă - adaugă autorul-fiu - despre opera cu care a vrut să onoreze numele lor şi pentru revendicarea drepturilor lor istorice şi politice". Iată - un motiv în plus - pentru a include acest fragment biografic în textul comunicării, împreună cu expresia postumă a sentimentelor noastre de "recunoştinţă", persistente după un secol şi jumătate.

Bruto Amante, autorul cărţii, s-a născut la Neapole în 1852. L-a secomdat pe tatăl său atât în momentele de "vicisitudine ca şi în diferitele sale reşedinţe"[2]. Prenumele Bruto i-a fost dat de naşul său Francesco de Sanctis, "cel mai ilustru scriitor critic al Europei"[1], dorind ca aceasată alegere să aibă semnificaţia unui "protest contra tiraniei timpului"[1]. Şi-a făcut studiile

https://biblioteca-digitala.ro

juridice la Roma, devenind un remarcabil jurist; autor al mai multor cărți cu subiecte variate, publicist la mai multe ziare, a fondat la Roma revista "Confederațiunea latină' (1883) după moartea tatălui său, continuând activitatea și aprehesiunile acestuia. A fost secretar al cabinelor particulare ale mai multor miniștri.

Interesul și dragostea sa pentru România, urmărind să dezvolte legăturile dintre țara sa și România, "depărtata soră a Italiei"[2], l-au determinat să viziteze România în 1884 și apoi să scrie această carte. Remus Opreanu, pe care l-a cunoscut la Constanța, citat de mai multe ori în carte, se exprimă astfel despre lucrarea autorului italian: "Este o lucrare frumoasă, importantă și erudită. Fără îndoială că această operă este cea mai completă și cea mai exactă ce s-a scris până azi asupra chestiunii ubiquității orașului Tomis. Eleganța stilului precum și claritatea argumentației fac din această monografie o lucrare de valoare incontestabilă"[2].

Cartea "La Romania" are următoarea dedicație:

Alla memoria di mio padre	Memoriei tatălui meu
Apostolo infatigabile nel propugnare	Apostol neobosit în apărarea
di fronte al movimento delle razze	față de mișcarea raselor
Germana e Slava	Germană și Slavă
L'unione e la grandezza	pentru Uniunea și măreția
De populi latini	Popoarelor latine
Queste pagine	Aceste pagini
eredità d'affetto per la Romania	moștenire de afecțiune pentru Romania
Consacro	Le consacru

Cartea conține 18 capitole, are 302 pagini, cu ilustrații, referindu-se la date de istorie, precizări de ordin etnografic, munții Carpați,. viața la București, costume naționale, limba română, mișcările științifico-literare, poezia și literatura română, baladele populare, condițiile economice și diferitele instituții, Carmen-Sylva, femei scriitoare (referinu-se la Principesa Elena Ghica cu pseudonimul Dora d'Istria, Veronica Micle și alte poetese uitate de trecerea vremii), revoluția lui Horia.

Scopul călătoriei lui Bruto Amante în România este arătat de autor în a găsi urme - dar atât de îndepărtate în timp încât mai degrabă această inițiativă apare ca o utopie - ale marelui exilat roman pe țărmul tomitan: "pentru a lua cunoștință de documente". Dar chiar el, autorul, își exprimă îndoiala asupra reușitei expediției sale având în vedere exploatarea "pe un teritoriu tulburat în urma atâtor invaziuni"[2].

Această investigare era strâns legată de precizarea dacă vechiul Tomis -

https://biblioteca-digitala.ro

locul exilului - s-a aflat pe locul orașului Constanța, adică lămurirea chestiunii "ubictivității" orașului Tomis, autorul trecând în revistă multe din ipotezele istorice ale localizării orașului antic în diferite zone ale țărmului Mării Negre. Alături de argumente științifice peremptorii, autorul se referă și la motivarea ridicării statuii lui Ovidiu la Constanța, inițiator fiind prefectul orașului Remus Opreanu. Ori această inițiativă nu putea lua naștere, susține autorul, dacă n-ar fi existat suficiente premise pentru a localiza Constanța ca locul de exil al marelui și nefericitului poet, adică vechiul oraș Tomis.

Călătoria în România. Autorul a plecat spre România la 6 septembrie 1884 trecând prin Viena, Pesta, Belgrad, ajungând la București unde a vizitat muzeul cu "importante lucruri găsite chiar în Dobrogea și ilustrate de d-l G. Tocilescu". La 1 octombrie a plecat spre Giurgiu-Smârdan și apoi a continuat călătoria cu vaporul Orient, pe Dunăre, până la Cerna-Vodă, fără a mai preciza dacă la Constanța a ajuns - foarte probabil - pe calea ferată.

Ultimele 4 capitole ale cărții sunt dedicate explorării țărmului constănțean. În primul dintre acestea **Ovidiu în exil** face mai multe și scurte considerații despre cauzele exilului, afirmând că este aproape imposibil să le cunoaștem căci însuși poetul nu le-a dezvăluit.

În următorul capitol - **Pretinsul Tomis este Constanța la Marea Neagră** - trece în revistă o bogată argumentație asupra ubicvității orașului antic. Înfățișează apoi unele aspecte și date despre orașul ce vizita. Redăm unele paragrafe și fragmente, din traducerea menționată, constatând viziunea realistă și umanistă a autorului: "Constanța, principalul oraș al Dobrogei, va dobândi în foarte scurt timp o mare importanță ... se află la jumătatea drumului între Constantinopol și Odesa, va rivaliza și poate chiar va întrece, ca poziție maritimă, pe acest din urmă oraș și va deveni cea mai bună și mai căutată schelă (sic) a Mării Negre ... Constanța are strade lungi și largi; pe amândouă părțile sunt deja și se vor mai construi încă bune edificii. Casele sărace au fost cu totul dărâmate în anul 1878 de Bulgari, în războiul Ruso-Turc, iar cele ce mai rămân, din cauza unor speculații private, sunt gata să se transforme în edificii bogate și comode ... În timpul verii Constanța devine locul de petrecere al societății românești; ea este Livorno al României și de aceea îmbunătățirile clădirilor sunt foarte repezi. D-l prefect Opreanu a nivelat câteva străzi, pe altele le-a sistematizat, a construit pe țărmul mării frumosul bulevard Elisabeta în care se găsesc pavilioane, grădinițe, bănci, lăsând pretutindeni urme de înțeleaptă activitate. Numele vechi și barbare ale străzilor au fost substituite cu nume care reamintesc istoria locală și civilizația ce înflori și a succedat". Menționând în continuare numele noi ale unor străzi principale (str. Elena, Traiană, Marcu-Aureliu, Remus Opreanu), se referă la construcția hotelului Carol I de către o companie engleză și care a costat un milion și jumătate.

"În anul 1880, după o statistică prelucrată atunci, în Constanța și în district erau: 14.884 (Români (adică 23,34% din întreaga populație menționată),

https://biblioteca-digitala.ro

14.947 Turci, 22.584 Tătari, 8.429 Bulgari, 2607 Greci, 322 Lipoveni."

Descrie unele obiceiuri ale Lipovenilor care își lasă barbă pentru "a nu contraria unul din scopurile naturii și astfel ar ofensa-o"; fatalismul lor: "care este ambientul aproape general al Orientului".

"În provincie se află și alți locuitori, de alte naționalități, care cu totul formează 64.902 suflete". Combate datele lui Moltke (care scrisese că Dobrogea nu are decât 20.000 suflete) și afirmă că "cele 2 districte (județe) Constanța și Tulcea au o populație de 120.000 locuitori ... De la 1878, populația Constanței, care era de 3000 de locuitori, și-a îndoit numărul iar elementul românesc s-a răspândit foarte mult ... S-au mai creat alte comune noi: Făgărașul nou, Caramurat, Urluia, Cara-Coiun, formate din imigranți, mai cu seamă români din Transilvania. Elementul musulman continuă să fie încă viu în satele de prin prejur. Românii tratează pe turci ce cea mai mare toleranță, ba încă-i favorizează foarte mult; ei au în Constanța două biserici, cu minaretele lor. Se află acolo, de asemeni, o capelă destinată cultului celor 300 de locuitori catolici și statul înalță, cu propria sa cheltuială, un templu ortodox foarte măreț". Există două comune locuite doar de Bulgari, altele exclusiv de Tătari.

"Aerul este bun la Constanța - continuă autorul - și pământul Dobrogei, care se crede îndeobște a fi băltos, cum sunt bălțile Pontine din Italia, n-are decât vreo câteva bălți pe lângă Cernavodă". Autorul se referă apoi la monumentul de la Adamclissi, fără însă a-i atribui semnificația ce i se dă astăzi: "o mare construcție de piatră, în formă circulară, ce pare a fi un turn veche, dărâmat pe jumătate. Basoreliefurile reprezintă trofee, fapte războinice, costume barbare. Remus Opreanu îl localizează în timp pe vremea Perșilor ("Persianilor") "cu prețioase resturi depuse în muzeul din București".

Se referă apoi la "Valul lui Traian" subliniind că "nu e vorba despre construcții datorite Împăratului Traian, căruia poporul îi atribuie tot ce lovește ochiul sau imaginația"; sunt construcții făcute de căpitanii împăratului Valente, pentru a se opune invaziei Goților ce au cotropit Imperiul în anul 376. "Englezii, construind drumul de fier dintre Cerna-Vodă și Constanța, au stricat foarte mult acest monument, luând din el blocuri ce podeau valul; ei transportară de acolo epigrafe și suvenire de mare importanță. În linie paralelă (cu Valul) se văd sute de mici movile cu o înălțime medie de 6-7 metri. Unii cred că aceste movile trebuie să fi conținut sau chiar conțin încă morminte, dar nici o descoperire însemnată n-a venit să confirme această ipoteză. Numărul acestor movile este foarte mare; se ivesc în mai multe direcțiuni și s-ar zice că înlocuiesc lipsa desăvârșită de arbori în acele întinse câmpii. Se pare că opera artificială a omului voia să se substituie celei bine făcătoare a naturii care în acele locuri, obiect al unor necontenite deprădări (prădăciuni) nu se (mai) putea manifesta nici într-un chip. Câmpia presărată cu movile și înconjurată de puține și sărace colibe, triste, din cauza grămezilor de ruine (case dărâmate de Bulgari în 1878) prezintă în același

https://biblioteca-digitala.ro

timp un spectacol straniu și trist care face să dorim ca acelui demon distructor care a străbătut până acum acele ținuturi, să-i succeadă, în timp îndelungat, îngerul păcii și cu dânsul să nască sădiri (de arbori) și case, astfel că acelei pustietăți să i se substituie fertrilitatea și prezența omului".

Aflând că pe lacul Sutghiol se găsește o insulă ce poartă numele poetului, autorul a întreprins o vizită și în acest loc, descriind-o în penultimul capitol al cărții sale: **Pe lacul Sutghiol; excursie la insula lui Ovidiu**. "După d-l Opreanu, acest nume (al insulei) i-a fost dat de un englez pe când se construia drumul de fier de la Constanța la Cerna-Vodă." În excursia la această insulă a fost însoțit de 3 constănțeni, plecând din oraș prin strada Traiană. Comuna Anadalchioi era compusă din 30-40 de familii, populație redusă la o treime după războiul Ruso-Turc. "Într-acele triste întâmplări, Bulgarii lăsară și aci înspăimântătoare urme de barbarie ... dărâmături de case distruse; ... nenumărate movile, în linie aproape paralelă cu parii telegrafului. Copaci nu sunt deloc, se văd numai niște mărăcinișuri pe care Turcii îi culeg ca să încălzească soba în timpul iernii. Această absolută lipsă de vegetație îmi aducea aminte de disperatul strigăt al poetului:

Non ager hic pomum, non dulces aducat avas,
Non salices ripa, robore monte virent.

Palaz era un sat turcesc cu vreo 60 de case, adică aproape 250 de locuitori ... copiii cu sprâncenele și unghiile vopsite după obiceiul local.

"Insula, ce aparținea lui Ibraim-Effendi, nu a primit, probabil, nici un vânător; prezenta un straniu spectacol: sute de vulturi, mii de corbi și de porumbei sălbatici, cu strigăte asurzitoare și insuportabile. Copacii sunt în mare parte stejari foarte vechi, ici-colo peri sălbatici, fagi, câteva vițe, iar pe jos cucută. În mijlocul insulei se află o grămadă mare de pietre care pare să fi fost transportate pentru vreo mare clădire. În fața insulei se văd pe țărm multe case răspândite ce formează satul Kanara (stâncă). Autorul descrie cu multe amănunte locuința lui Ibraim-Effendi și unele obiceiuri. A trebuit să aștepte să intre în casa acestuia până ce nevasta a părăsit locuința, căci femeia turcă nu poate primi în casă un bărbat. Autorul consemnează cum gazda sa din Constanța, dr. I.C. Drăgescu, i-a relatat că "la o bolnavă (turcoaică) i s-a permis cu greu să-i ia pulsul și cu nici un chip nu i-a putut vedea chipul acoperit".

În sfârșit, în ultimul capitol **Tradiții și legende; un monumenmt poetului iubirii**, autorul se referă la monumentul lui Ovidiu, opera sculptorului italian Ferrari, redând componențas comitetului care a mlitat pentru ridicarea statuii, atât de cunoscută: Remus Opreanu președinte; colonelul Chirițescu; dr. I. C. Drăgescu; M. Coiciu, directorul poștei; M. Paulinescu, președintele tribunalului; G. Paleologu, funcționar vamal; A. Alexandridi, "sindaco", primar; A. Dan, subprefect al circ. Constanța; S. Cepraga, casier; I. Nestor, director de școală. Lista de subscripții publice, de la baluri și tombole, a însumat 15.625 lire, iar din partea Ministerului Instrucției Publice s-au primit 6.000.

https://biblioteca-digitala.ro

"Este inutil de a observa, adaugă autorul, că o asemenea sculptură a fost făcută aproape gratuit". În continuare el își exprimă părerea că epitaful monumentului nu a fost bine ales de către sculptor, dezvăluind tristețea poetului:

Hic ego qui jaceo, tenerorum lusor amorum
Ingenuo perii Naso poeta meo.
At tibi qui transis, ne sit grave, quisquis amasti
Dicere: Nasonis molliter ossa cubent

Eu, care-aici odihnesc, Nasone, al dulcilor dragosti
Bard neferice, pierii jertfă talentului meu.
Tu, trecătorule, dacă și tu iubit-ai vreodată, nu-ți cadă
Greu a spune: tihnit osul să-ți fie, Ovid !

(după St. Bezdechi)

ci ar fi trebuit să-l aleagă pe următorul:

Quem fortuna dedit Roma sit ille locus;
Inque Tomitana jaceam tumulatus arena.

Soarta a făcut ca Roma să-mi dea acel loc;
Unde m-a aruncat opera mea la Tomis.

(traducere liberă)

care "să amintească tomitanilor din toate timpurile că acest monument nu este al poetului care a criticat patria lor, ci al aceluia care a iubit-o și venerat-o ca pe Roma însăși și a glorificat-o, cântând-o în limba ei proprie. Iar în plus, s-ar asocia numele Romei cu cel al Tomisului, adică Italia cu România, România orientală cu România occidentală"[1].

Celebra statuie ne aduce permanent aminte că genialul poet, relegatul Romei, și-a trăit ultima parte a vieții pe aceste meleaguri și prin exilul său, atât de aspru, a înobilat pentru totdeauna pe toți urmașii vechilor tomitani cu care a fost contemporan. Impresionanta statuie reprezintă însemnul peren al acestei înnobilări.

NOTE

* Membru al Societății medicilor scriitori și publiciști din România.

1. Bruto AMANTE - La ROMÂNIA, Bruto Amante editore, Roma 1888 (exemplar cu autograful autorului pentru avocatul Traian Constantinescu, primar, cu ocazia celei de a doua vizite la Constanța în anii 1920 - donat Bibliotecii județene Constanța de autorul acestei comunicări).
2. Clelia BRUZZESI - OVIDIU ÎN EXIL, edit. Librăriei Secec, București 1889 (două ediții).

https://biblioteca-digitala.ro

LA VILLE DE CONSTANTZA EN 1884 DÉCRITE DANS LE LIVRE "LA ROUMANIE" PAR BRUTO AMANTE

Résumé

Le livre "La Roumanie" de Bruto Amante a été écrit après la visite faite par l'auteur, en Roumanie en 1884, grâce à sentiments philo-roumains hérité de son père, le sénateur Errico Amante, admirateur de la latinité et de la gent latine, la Roumanie notamment. Quatre des chapitres du livre se refèrent à la visite faite à Constantza, essayant de découvrir d'éventuelles traces de l'exil d'Ovide dans l'ancienne ville de Tomi. L'auteut présente certains aspects de la ville, mentionnant les destructions faites par les Bulgares pendant la guerre Ruso-turque de 1877-1878, souligne l'essor de la ville sous la nouvelle administration roumaine (en 6 ans seulement), remarque l'attitude bienveillante envers les minorites (sourtout des Turcs et des Tatares). L'élément roumain était de 23, 34% dans le département de Constantza.

La description de l'"Ile d'Ovide", sur le lac Sutghiol, pleine d'oiseaux sauvage, la propriété d'un Turc, est vraiment interessante.

Finalment, il parle de la statue du grant poète latine, erigée par le sculpteur italien Ferrari, statue qui nous rappelle sans cesse - nous l'affirmons à présent - l'âpre exil du relégué de Rome dans ces contrées qui a ennobli tous les successeurs des anciens Tomitains, ses contemporains.

https://biblioteca-digitala.ro